

IV. RELAXATIO PROHIBITIONIS ITINERUM IN SLESIAM^a

Sigismundus etc. ^bManifestum facimus tenore praesentium, quibus expedit, universis, quia nos ad intercessionem serenissimi principis et domini Ferdinandi, Dei gratia Hungariae, Bohemiae etc. regis^{bl}, ac illustris principis domini Georgii, ducis Saxoniae², aliorumque principum et ordinum Slesiae, tum etiam volentes^c commoditatibus subditorum nostrorum consulere^d, prohibitionem itineris in Slesiam universis subditis nostris per nos factam de consilio et assensu consiliariorum nostrorum, ^enobiscum in praesenti generali regni nostri conventu existentium, relaxavimus, ac harum serie litterarum relaxamus, liberum itaque sit iam subditis nostris omnibus^e ac illis cum mercibus ipsorum de regno nostro^f bovesque expellere ac alias negotiationes ita, prout^g ante prohibitionem fuit, exercere^h. Harum, quibus sigillum nostrum est impressum, testimonio litterarum. Datum in conventu generali Piotrcouiensi, die quarta decima Ianuarii, anno Domini M^oD^oXXX^o [14 I 1530], regni nostri anno XXIII°. Relatio reverendi in Christo patris etc.

V. ORDINATIO REGIA QUE AD SOLVENDUM
ET EXIGENDUM TELONEUM AQUATICUM WLADISLAVIAE,
AB OMNIBUS SUBDITIS OBSERVANDA^a

Sigismundus^b, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, totiusque Prussiae ac Mazouiae etc. dominus et heres. Significamus ^ctenore praesentium^c et ad notitiam universorum,

^a *W MRPS, cz. IV, vol. 1, nr 5487, s. 323, tytuł tego aktu brzmi: Litterae universales de relaxatione itinerum in Slesiam. W MRPS, cz. IV, vol. 2, nr 15659, s. 382 występuje on pod tytułem: Ad instantiam Ferdinandi Hungariae et Bohemiae regis, prohibitio itineris in Slesiam universis subditis regni relaxatur.* ^{b-b} *W MK, tekst brzmi: Generose, fidelis dilecte! Ad intercessionem serenissimi principis, domini Ferdinandi, Ungariae et Bohemiae regis.* ^c *Volentes consulere MK.* ^d *Brak w MK.* ^{e-c} *W MK, tekst ten brzmi: in conventu generali Piotrcouiensi proxime actu existencium relaxavimus, ita ut iam liberum sit ipsis subditis nostris omnibus.* ^f *W MK, dodano: in Slesia solutis theloneis nostris novis et antiquis.* ^g *ut MK.* ^h *W MK, dodano: Itaque mandamus tue fidelitati, ut hanc relaxacionem predictae prohibitionis nostrae liberamque profectionem et negociacionem in Slesiam per nos iam omnibus de regno nostro concessa publicari ubique in civitatibus et oppidis capi sibi per publicas proclamaciones faciat; ceterum mittimus cum praesentibus ad tuam fidelitatem litteras universales contribucionum publicarum in conventu generali Piotrcouiensi proxime praeterito decretarum, quaequidem litterae apud tuam fidelitatem remanere debent pro eius memoria et documento. Quo videlicet in publicandis eisdem contribucionibus, et quod eciam negligens vel contumax in solvendo illas gerere, se ad officio suo fungi debet, mandamusque tuae fidelitati, ut eciam per publicas proclamaciones consuetas ea omniaque in ipsis litteris universalibus continentur et mandantur divulgari et ad universorum quorum interest noticiam quamprimum deduci curet, pro debito officii sui et gratia nostra aliter [non] facturi. Datum, ut supra, in conuencione generali Piotrcouiensi feria quinta in octava sanctorum Trium Regum anno Domini 1530 [13 I 1530]. Ad mandatum etc.*

^a *Tytuł ten wzięty jest z MRPS, cz. IV, vol. 1, nr 5465, s. 332. Uwzględniono odmianki zawarte w zatwierdzeniu, dokonanym przez Stefana Batorego w 1579 r., oznaczając je skrótem: SB.* ^b *Tekst ten poprzedzony jest w SB następującym incipitem: Stephanus, Dei gratia rex Poloniae etc. Significamus etc., quod cum generosum Dionisium Brandis, secretarium nostrum et lectistratorem Cracoviensem teloneo nostro aquatico Vladislaviensi praefecissemus, ut opera illius eo diligentius exigeretur, illi ordinationem infrascriptam eius ipsius telonei exigendi per dominum olim Sigismundum sacrae memoriae antecessorem nostrum cum consiliariis regni in conventionem generali Piotrcoviensi publice constituta laudatam atque decretam, e libro cancellariae regni describi mandavimus, ut certam rationem et praescriptum in teloneo exigendo praefatus generosus Dionisius Brandis, secretarius noster et lectistrator Cracoviensis sequatur. Cuius ordinationis series articulatim ita se habet de verbo ad verbum.* ^{c-c} *praesentium tenore SB.*

¹ *Ferdynand I (1503-1564), cesarz Św. Cesarstwa od 1556 r., żonaty z Anną, córką Władysława Jagiellończyka, króla Czech i Węgier.*

² *Jerzy Brodaty (1473-1539), książę saski, żonaty z Barbarą, córką Kazimierza Jagiellończyka.*

quorum interest, deducimus ordinationem infrascriptam, quam in ^d-solvendo et exigendo^d teloneo aquatico Wladislaviensi ab omnibus subditis regni nostri firmiter observari volumus. Imprimis volumus et decernimus, ut si aliquis^e dominus spiritualis aut saecularis frumenta seu^f res quascunque mercatori alicui in loco vendiderit sub ea clausula, quod eiusmodi res liberare^g a teloneo regio^h aquaticoⁱ per litteras seu nuntium deberet^j, huiusmodi clausulis extinctis, volumus, ut mercator ipse emptor teloneum nostrum solvat.

Item^k si aliqui domini spirituales seu saeculares picem, cinerem, *czamer*, *kludzina*^l, *klepki*, *wanczosch*^m in suis propriis hereditariis silvis seu *boris* aut bonis nostris oppignoratis propriis sumptibus elaboraverint, volumus et decernimus ab eiusmodi ⁿ-rebus seuⁿ mercibus teloneum consuetum et solitum solvi, cum^o nullas res proprias solum frumenta ^p-libera habere debent^p.

Item^q si aliquibus seu alicui^r litterae manu Maiestatis nostrae Regiae subscriptae datae fuissent, ut liber sit a teloneo; nihilominus huiusmodi tales litteras habens, iuramentum consuetum praestare debet, quo praestito, liber erit; quod si iurare noluerit, iuxta consuetudinem teloneorum solvat.

Item^s decernimus, si aliquis temere fluitans sisti nollet, ut res omnes suas amittat et illis privetur, et ubicunque per teloneatorem insequutus^t fuerit, illic loci capitaneus vel consulatus ipsi^u teloneatori nostro opportuna auxilia dare debent sum poenis^v contra negligentes statutis^w.

Item^x propter tollendam ^y-omnem suspicionem^y volumus et decernimus, ut omnes naves^z ex Gedano aut Thorunia, sive sint vacuae sive onustae, Wladislaviae sisti debent et se teloneatori publicare. Secus facientes pro transgressoribus reputamus et illos arestarti et capi decernimus.

Item^{aa} statuimus, ut domini quicunque spirituales seu saeculares, dum sua^{ab} propria frumenta seu legumina demittunt, ut litteras suas ad teloneatorem nostrum significatorias scribant, nomen et cognomen servitoris^{ac} describentes; qui si fuerit nobilis et fide dignus, praestito iuramento solito liber erit; si autem plebeius et ignobilis fuerit^{ad}, non admittetur ad iuramentum, ^{ae}-et solvet^{ae} teloneum; et si qui litteras a domis^{af} non habuerint, simili modo non erunt ad iuramentum admittendi.

Item^{ag} si quis^{ah} transgressus fuerit teloneum et esset contra eum probatio, volumus, ut quandocumque iterum in teloneo comprehendi possit, ut in bonis pro huiusmodi transgressione^{ai} sit punitus, nulla diuturnitate delicti obstante.

Item^{aj} volumus, ut ab omnibus equaliter teloneum ipsum aquaticum exigatur, nullas merces nec res quascunque, quae in struibis fuerint, quae etiam *frymarki* sive *przikladki*^{ak} vocantur, liberas ^{al}-a solutione telonei^{al} volumus, sed omnes teloneo subiectas.

Item^{am} si in loco, ubi teloneum ipsum nostrum aquaticum exigitur, aliquae res per mercatorem seu quemcunque^{an} alium negatae fuerint et veraciter dictae et revelatae non fuerint, si posthac^{ao} teloneator numerando plus invenerit, et non obstante, quod a loco non discesserit, omnia negotia tollet et recipiet, cum^{ap} iam teloneum Dobrzinense per hoc violabit et transgredietur.

Item^{aq} qui mercatores ex Gedano vel ex Torvn^{ar} merces in navibus vehentes^{as} in fraudem telonei nostri aquatici, huiusmodi merces ad currus ^{at}-de navibus deponentes^{at} et illas per terram vehentes, decernimus, ^{au}-si deprehensi per teloneatorem^{au} fuerint, ut capiantur ad^{av} fiscum nostrum.

Item^{aw} de scaphis et *dubassi* decernimus^{ax}, ut non obstante illorum taxa quotiescunque fluitaverint, iuxta quantitatem et qualitatem frumentorum semper per teloneatorem taxentur; ubi vero cum teloneatore concordari^{ay} non posset, iuramento fluitanti deferendum erit^{az}.

^{d-d} exigendo et soluendo SB. ^e quis SB. ^f aut SB. ^g liberaret SB. ^h nostro regio SB. ⁱ Brak w SB. ^{j-j} per nuntium suum aut literas deberet SB. ^k Brak w SB. ^l kłodzinę SB. ^m wanczosz SB.

ⁿ⁻ⁿ Brak w SB. ^o quin SB. ^{p-p} libere habere deberint SB. ^q Brak w SB. ^r aliae SB. ^s Brak w SB. ^t insecutus SB. ^u ipsa SB. ^v poena SB. ^w statuta SB. ^x Brak w SB. ^{y-y} suspicionem omnem SB. ^z Odczyt niepewny. ^{aa} Brak w SB. ^{ab} Brak w SB. ^{ac} servitorum SB. ^{ad} Brak w SB. ^{ae-ac} sed solvat SB. ^{af} domino SB. ^{ag} Brak w SB. ^{ah} aliquis SB. ^{ai} excessu et transgressione SB. ^{aj} Brak w SB. ^{ak} przykłady SB. ^{al-al} telonei a solutione SB. ^{am} Brak w SB. ^{an} quempiam SB. ^{ao} postea SB. ^{ap} quod SB. ^{aq} Brak w SB. ^{ar} Thorunia SB. ^{as} veherint SB. ^{at-at} deponentes de navibus SB. ^{au-au} ut si per teloneatorem deprehensi SB. ^{av} per SB. ^{aw} Brak w SB.

^{ax} Brak w SB. ^{ay} concordare SB. ^{az} Odczyt wątpliwy. W SB: iuramentum fluitans deferens erit.

Harum testimonio litterarum, quibus in fidem sigillum nostrum est impressum. Datum Piotrcouie, in conventu^{ba} generali, feria secunda infra octavas^{bb} Epiphaniarum Domini, anno eiusdem millesimo quingentesimo trigesimo^{bb} [1011530], regni vero nostri XXIII. Ad mandatum Sacrae Regiae Maiestatis proprium^{bc}.

Modus exigendi telonea quattuor aquatica Maiestatis Regiae fluvii Visla, videlicet medium Dobrzinensis et integra tria Bobrownicensis, Przepustensis et Slonensis, quae simul iuncta sunt ab antiquo^{bd}.

Item^{be} a lasta siliginis seu alterius cuiuscunque granis solvuntur grossi tredecim, ternarii duo Polonicales.

Item^{bf} a capecia *czamer* octuaginta grossi Polonicales.

Item a capecia roborum simplicium quadraginta grossi Polonicales.

Item a lignis simplicibus pro foco a uno *prqth* octo grossi Polonicales.

Item a *rzemienye* centum in quolibet centenario duae capeciae computantur octo grossi Polonicales.

Item a *sztuka wanczossu* et in quolibet centenario duae capeciae computantur octo grossi Polonicales. Triginta *toboly*^{bg} computantur quadraginta grossi Polonicales.

Item^{bh} a lignis simplicibus ligatis ab una *lassta* sexaginta grossi Polonicales.

Item a centum *wanczoss*^{bi} et in quolibet centenario duae capeciae computantur octo grossi Polonicales.

Item ab asseribus quercinis alias *od dylów* ab una capecia quadraginta grossi Polonicales.

Item a *maszto* quolibet octo grossi Polonicales, a *polmastek* quattuor.

Item a *sternicza* duo grossi Polonicales.

Item a centum *klepki* et in uno centenario quadraginta octo capeciae computantur sex grossi Polonicales.

Item taxus^{bi} alias *czisch* sic debet taxari, ut sex manipuli, in quibus continentur triginta ceruli, debent computari et taxari; si autem fuerint minus quam triginta, puta viginti coruli, extunc debent computari novem manipuli pro equo, et ab equo solvuntur octo grossi.

Item a centum *polczenienie*, alias duabus capeciis quattuor grossi^{bk}.

Item a cutibus magnis bovinis, debent pro equo taxari quinquaginta, ab equo octo grossi.

Item a cutibus parvis centum viginti pro uno equo.

Item a tunna sepiis quattuor grossi.

Item a tunna alecum grossi duo^{bl}.

Item a lasta salis et in lasta duodecim tunnae, a qualibet tunna grossi sex.

Item a lasta picis grossi octo^{bm}.

^{ba} conventionem SB. ^{bb-bb} Epiphaniarum anno Domini MDtrigesimo SB. ^{bc} W MK₁, t. 112, k. 402 znajduje się dopisek: Cui quidem ordinationi telonei exigendi ac solvendi hic fideliter descriptae, in omnibus punctis, clausulis, articulis et conditionibus eius fidem indubiam adhiberi tanquam eius originali volumus, declaramus et decernimus. In cuius rei fidem etc. Datum Vilnae die prima, mensis aprilis, anno Domini MDLXX nono, regni nostri tertio. ^{bd} W MRPS, cz. IV, vol. 1, nr 5466, s. 322, tytuł ten brzmi; Modus exigendi thelonea aquatica fluvii Vysla medium Dobrzinense et tria Bobrovnicense, Przepustense et Slonense, quae simul iuncta sunt ab antiquo. W zatwierdzeniu dokonany przez Stefana Batorego znajduje się następujący wstęp: Stephanus etc. Significamus etc. Quia nos eundem modum et consuetudinem, quae hactenus semper in exigendis teloneis nostris aquaticis fuit, videlicet fluviorum Wisła, nedii Dobrzinensis et integrarum trium Bobrovnivensis, Przepustensis et Slonensis, quae simul iuncta sunt, ab antiquo sequi volentes, praefectum eiusmodi exigendi teloneorum generosum Dionisium Brandis, secretarium et lectistratorem nostrum Cracoviensem constituimus illique omnem curam hac in parte commissimus. Quorum quidem teloneorum exigendorum ad eum, qui sequitur, modum fieri debet. ^{be} imprimis SB. ^{bf} Akapitu tego brak w SB. ^{bg} Odczyt niepewny. W SB zdanie to opuszczono. ^{bh} Akapit ten w SB opuszczono. ^{bi} sztuka wanczossu SB. ^{bj} W rękopisie: taxaxas. ^{bk} grossi polonical. SB. ^{bl} Brak tego wiersza w SB. ^{bm} Tego i następnego wiersza brak w SB.

Item a lasta cinerum grossi octo.
 Item a *sadz* piscium grossi quattuor.
 Item a perna lardi grossi duo.
 Item a lapide cerae grossum unum.
 Item a mille pellibus scysmaticis, grossi duo.
 Item a sorok sabellorum florenum unum.
 Item a sorok mardorum fertonem unum.
 Item a sorok *gronostajow* grossum unum.
 Item a cutibus Lithuanicis centum florenum unum.
 Item a tunna melis grossum unum.
 Item ferrum, cuprum, aes, computari debent super centenarium et sex centenarii pro uno equo computantur et ab uno equo octo grossi Polonicales.
 Item a *drelink* vini triginta grossi et a medio quindecim grossi.
 Item ab uno *szachcik plath* et in quolibet *szachcik* sexaginta capeciae octo grossi.
 Item a centum caponibus grossi octo.
 Item a tunna ovorum grossi quattuor.
 Item ab asseribus servitis *czepino*, grossi quinque.
 Item a lasta cineris in quolibet tunnae duodecim, grossi octo.
 Item a bobus per [V]istulam in *comegis* demissis, a quolibet bove saginato per grossos triginta.
 Item a stamine panni Lundinensis Uterfini[!], grossi quattuor.
 Item a stamine panni simplicis, per grossos duos.
 Item a tunna *symdlo* impleta grossi duo.
 Item a tunna cerevisiae Gedanensis grossi quattuor.
 Item a capecia salmonum grossi octo.
 Item a tunna halecum grossi septem.
 Harum testimonio sigillum nostrum subimpressum. Datum Piotrcouiae, in conventionem generali, feria secunda infra octavas Epiphaniarum, anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo [10 I 1530]^{bn}. Regni vero nostri anno vigesimo tertio¹.

^{bn} *W.SB zakończenie brzmí:* In cuius rei fidem et evidentius testimonium praesentibus sigillum nostrum subimprimi iussimus. Datum Vilnae die quarta mensis Aprilis, anno Domini MDLXX nono, regni nostri tertio.

¹ Akt ten posiada istotne znaczenie dla historii gospodarczej, pozwala bowiem na bliższe przyjrzenie się zarówno technice spławu wiślanego, jak i rodzajom towaru. Pisarz sporządzający tekst miał wiele wątpliwości terminologicznych, stąd nieraz podawał nazwy łacińskie z polskim ich tłumaczeniem w nawiasie lub na odwrót; użył także kilku określeń niejasnych (polczenienie, czepino, symdlo).

Towar spławiany był takimi jednostkami (naves), jak *komiegi* (comega, czyli *komiega* — statek zbożowy, pobierający do 12 lasztów) albo *dubasy* (dubas seu scapha, czyli *szkuta* — statek przewożący do 20 lasztów).

Główny zapewne towar, spławiany Wisłą, czyli zboże, wymieniony został ogólnie jako *frumentum* lub *granum*, wspomniana też została *pszenica* (siligo). Dalej wymienione zostały liczne produkty przemysłu drzewnego: *popiół* (cinus), *smoła* (pix), *przedmioty nieodzowne do budowy* (in struibus), jak *drewno na cembrowiny* (czamer), *kłodzina* (względnie *kludzina*, *klepki*, *wańczos*, czyli *deseczki*, *dębina* (robur), *drewno opałowe* (lignum pro foco), *drewno cisowe* (taxus alias czisich), *żerdzie dębowe* (asserres quercinae), *pnie na maszty*, *półmasztki*, *sternice*. Osobną grupę towarową stanowią *sól*, *żelazo* (ferrum), *miedź* (cuprum), *spiż* (aes).

Z napojów wymienione zostały tylko *miód*, *wino* i *piwo*. Wyliczono następnie *woły i skóry wołowe* (cutes), z rozróżnieniem na *wielkie* i *małe*, *rzemienie*, *futra sobolowe*, *gronostajowe* i *kunie*, *kapłony*, *jaja*, *mięso wieprzowe* lub *śloninę* (lardium), *szynkę* (perna), *ryby* (aleca, halecula). Jako miary wagowe lub liczbowe akt ten wymienia: *laszt* (lasta), *pręt* (corula), *beczkę* (tunna), *kopę* (capecia), *sorok* (czterdziestka), *wiązkę* lub *snopek* (manipulus, liquis), *sadz* (skrzynia na ryby).